

együttműködés a demokratikus hatalmak és kisállamok önvédelemre kész elemeivel és vezetőivel a háborús támadó államokkal és az angol vagy francia defaitista és kapituláns kormánykörökkel szemben.

KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉSEK

A NEMZETISÉGI ELV KÖZÉPEURÓPÁBAN

A jelszó — „Középeurópa a nemzetiségi elv szellemében újjréndezendő” — nem mai keletű. A világháborúban a nyugati hatalmak egyik alapvető célkitűzése volt, melyet a sajtó és közvélemény is meggyőződéssel vallott. A nemzetiségi újjréndezés a nemzetiségi államok — kiválóan a volt Osztrák-Magyar Monarchia, Törökország, stb. — felbontására irányult. Már akkor két ellentétes felfogás viaskodott egymással, nemcsak a harctereken, hanem a kérdések tudományos, irodalmi megvitatásában is. *Masaryk* pl. a világháború leglényegesebb céljául a nemzetiségi elv megvalósulását jelölte meg. *Kjellén* ismert könyveiben a világháború egyik lényeges hajtóerejét a nemzetiségi újjréndezésre irányuló törekvésben vélte felismerni. A nemzetiségi elv merev formulájával szemben a középhatalmak publicisztikája az államiság, az etatizmus álláspontját hirdette. *Bauer* és *Renner*, *Kautsky* és *Bernstein* az etatizmus mellett törnek lándzsát, s a nemzetiségi kérdés megoldását egy észszerű és humanus federalista átszervezés keretében képzelik el. *Renner* főmunkájában (*Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen*) egyenesen maradi utópiának minősíti a nemzetiségi elv sematikus alkalmazását, mely Európát — szerinte — a *Kleinstaaterei* állapotába vetné vissza. Maga *Wilson*, híres 14 pontjában, túlhaladja a nemzetiségi elv elvont sémáját s a nemzetek önrendelkezési jogának biztosításával vél korrekurát teremtteni a nemzetiségi elv saflonja ellen. Híres szólama, a nemzetek és népek nem játékkockák, melyeket ide-oda tologathatunk, érzékelhetően fejezte ki álláspontját. De egyes teoretikusok, így a németeknél *Kautsky*, a népek önrendelkezési jogát is elvetik, ha az gyakorlati következményeiben tényleges gazdasági egységek megbontását vonná maga után. *Kautsky* tehát a gazdaság elsőbbségét vallja az önrendelkezés elvével szemben.

A világháború kimenetele eldöntötte a vitát s a nemzetiségi elv szempontjai kerültek alkalmazásra. Középeurópa újjréndeződött. A régi nemzetiségi államok radikális műtéten estek át, életben maradtak, s nem nyugodtak bele csonka létiükbe. Az ujonnan keletkezett vagy megnagyobbodott „nemzeti” államok magukon hordozták a mult anyajegyét, magukkal cipelték annak terhes örökségét, a nemzetiségi állam problematikuss létét. Igaz, Keleten is döntő újjréndeződés történt, s a cárizmust felváltó társadalmi átalakulás a birodalom népeinek az elszakadásig terjedő önrendelkezési szabadságot biztosította, s ugyanakkor megvalósította az autonóm federatív köztársaságok magasabb egységét. Középeurópában ez — alapvetően más gazdasági és politikai strukturák rendjében — nem valósulhatott meg. A nemzetiségi kérdés, mely a háborúban akut izzásra forrt fel, a békeszerzödések után a krónikus, lapangó betegség állapotába fajult. A husz év történetének elemzése messze vinne, s nem is ez itt a célunk. Sokkal inkább érdekel az a változás,

amit München s a bécsi döntés indított el. Ismeretesen az újjárendezés az „etnikai elv“ nevében valósult meg. A demokratikus Csehszlovákia útjában állott bizonyos hatalmi terjeszkedésnek, s barátaai segítségével, amputálták. A valóságban a néprajzi elv következetes alkalmazása ezuttal sem következett be. Még ha nem is nyilvánvaló hatalmi szempontok, hanem valami eszményi akarat húzta volna meg a határokat, akkor se valószínűsíthető volna meg szigorú következetességgel, a népek területi elkerülődése következtében. Az etnikai elv hiánytalan megvalósítása egyszerűen földrajzi lehetetlenség, de ezen kívül, más elemi adottságokba is beleütközik. A valóságban a néprajzi elv alkalmazása következtében Németország a szudétanémeteken kívül közel 800 ezer cseh nemzetiségű lakost kebelezett be, Lengyelország a 80 ezer lengyelen kívül 120 ezer csehet, Magyarország közel negyedmillió szlovákot s harmincezer ruszint. És sajátságos, hogy a megoldással az érdekelt felek egyformán elégedetlenek. A szlovákok már hivatalosan is reklamálják „fajtestvéreiket“, s népszavazásra gondolnak, a csehek érzékeny veszteségnek tekintik száz és százezer fajtestvérük bekebelezését; ugyanakkor sem a magyar hivatalos politika, sem a lengyel nem érte el célját, s a lengyel-magyar határ közé ékelődött egy új autonóm terület: Kárpátukrajna. A „lelkek megbékélését“, amit annyira hangoztattak, a legkevésbé érték el. Nemcsak az érdekelt államok egymásközi kapcsolataiban, hanem az egyes államokon belül is eleven sajtóháború érezhető a változás következményei. A határok mentén fegyveres konfliktusok támadnak, bent az egyes országokban a nemzetiségek között kiújult az ellentét. Az elégedetlenség okai számosak. Sokak előtt nyilvánvalóvá lett, hogy a néprajzi elv merev alkalmazása képtelen helyzetet teremteni. Képzeltük el a határokat, melyeket megvonnak, anélkül, hogy a kialakult gazdasági és közlekedési egységekre tekintettel lettek volna. Képzeltük el — s ez a valóság — az egymástól elszakított városokat és falvakat, melyek gazdasági vérkeringése oly zárt egységet alkot, akárcsak a szervezetben a szív és a vérértelkek működése. Egyik oldalon a városi központok Hinterland nélkül, a másikon a falvak központ nélkül; a városi központ, a szív, nem kapja a perifériákról az életető nedvet, s elgyengül, miként a periféria a központi szerv motorja híján senyved el. Az etnikai elv keresztülvitele életképes gazdasági egységeket tördel szét s olyan állapotokat teremt, melyek tartósan veszélyeztetik a nyugalmat. Németország tulsúlya következtében megengedhette magának, hogy az általa vallott etnikai elvet „korrigálja“ olyképpen, hogy ezzel 800 ezer csehet kebelezett be. Éppen ez a tény mutatta meggyőzően a néprajzi elv belső ellentmondását. A nemzetiségi, illetve néprajzi elv valamikor, a XIX. században, valóban teremtő erő volt, mert kialakuló gazdasági, közlekedés technikai és nemzetkulturális tudatnak volt a kifejezője. Ma a gazdasági integrálódás magasabb fokán — minden regresszív autárkiás törekvés ellenére — túlhaladott maradi követelés. Ma az etnikai elv dogmatikus, programatikus követelése valójában imperiális szándékokat leplez s a hódító politika robbantó eszköze. Dinamit, dinamizmus. Az Európa keletén kirajzolódó tervek és ábrándok mögött, amelyeket az etnikai elv szentesítene, Nagynémetország keleti expanziója feszül. Ezt a törekvést lényegesen megkönnyíti az egyes államok nemzetiségi politikája. Tényleges nemzetiségi egyenjogúsítás híján, az uralkodó nemzet és a nemzeti kisebbségek mai rendjében az etnikai

elv jelszavának kétségtelenül vonzó és toborzó az ereje. A mai Lengyelország megközelítőleg 6 és fél-7 millió ukrán nemzetiségű lakosa pl. bizonytalannal Kárpátukrajna felé fordul, amit ma éppúgy Piemontjának tekint, mint egykor Keletgaliciát a cári birodalom elnyomott ukránjai. Az egyes nemzetiségi kérdések taglalása túlhaladná e kereteket, csupán egyetlen példával szemléltettük az etnikai elv konkrét jelentését Európa keletén. Ahol nemzetiségi elégedetlenség van, ott a néprajzi elv jelszava tömegeket mozgósíthat s változásokat hozhat létre, anélkül, hogy a nemzetiségi kérdést megoldaná. Vitathatatlan, hogy Középeurópa kevert nemzetiségi államainak népcsoportjai a nemzeti öntudat aránylag magas fejlettségi fokán állanak, s nemzeti igényeikben többé tartósan ki nem semmizhetők. Ezt igazolja az elmúlt 20 év története s azok a megmozdulások, amelyek most, egyes határok megváltozása óta lejátszódtak. Senkisémit vitat, hogy ma a szlovákoknak más a nemzeti öntudata Magyarországon, mint pl. 20 évvel ezelőtt volt az akkori tótoknak; s hogy a szlovák autonóm állam léte olyan háttér és ösztönzés, amellyel számolni kell. Bizonyos mértékben ugyanez érvényes a ruszinokra is. A nemzetiségek nemzeti öntudata és igénye ma erősebb, mint volt a világháború után, vagy éppen az előtt. Érthető, ha minden kielégítetlen nemzetiségi csoport kivétel nélkül fogékony a látszólag felszabadítását célzó jelszavakra, ami napjainkban „Közép és Délkelet-Európa újrendeződése az etnikai elv alapján“ szövegében jut kifejezésre. Ismételjük, ez a jelszó ma az imperiális külpolitika dinamitja, amelynek csupán eszközei, s nem valóságos alanyai az érdekelt népek. Elégedetlenségük hatalmas robbantó erő imperiális célok szolgálatában, amelynek áldozatául esnek előbb-utóbb ők is, a felszabadítottak. S ha az etnikai jelszó felette alkalmas eszköz a robbantásra, másodlagosan arra is jó, hogy a korlátolt etnikai elv alapján létrejött alakulatokat, éppen ebből adódó életképtelenségük, tehetetlenségük következtében kiszolgáltassa az erősebb „felszabadító“ félnek, amely ugyanakkor kölcsönös elégedetlenségüket hasznosíthatja a maga javára. A régi „divide et impera“ új változata éledt fel napjainkban, azzal a döntő különbséggel, hogy ez a politika most következetesen a felszabadítás pózában kelteti magát.

A müncheni és bécsi döntés kül- és belpolitikai visszahatásai szemléltetően ábrázolják, hogy a döntés elhibázott. Imperiális érdekek hozta létre s az eredendő indíték csak újabb imperiális indítékokat szül. Elemi valóság, hogy Európa újrendezése az etnikai elv alapján csak újabb konfliktusok magvát veti el. A néprajzi elv elsősége ma túlhaladott elv; a gazdasági és kulturális integrálódás folyamata tulfejlődött rajta. Az etnikai újrendezés maradi imperialista célkitűzéseket takar, s kétes értékű alakulatok létrehozásával egyedül saját agresszív célkitűzéseit könnyíti meg. A csehszlovák köztársaság nemzetiségi újjászervezése európai példa lehetett volna — ha nem gázol át rajta az idegen imperializmus szekerére. Így a nemzetiségi kérdés megoldatlanságai továbbra is nyugtalanítják Európa békéjét s újabb konfliktusanyagot telítik az európai légkört. Nagy változásnak kell történnie, hogy a nemzetiségi politika Európában valóban népképviseleti tartalommal telítődjen, de annyi bizonyos, hogy Európa tartós nemzetiségi újrendeződése nem a maradi etnikai elv, hanem a népképviseleti federatív autonómiák integráló rendszerében fog előbb-utóbb megvalósulni. (N. B.)